

INTERJÚ

124 Cserti Csapó Tibor, Kalányos Péter, Kátai Dalma
Interjú dr. Szirtesi Zoltánnal

Cserti Csapó Tibor, Kalányos Péter, Kátai Dalma

Interjú dr. Szirtesi Zoltánnal

Dr. Szirtesi Zoltán, a ma már 78 éves Szegeden élő, de a kiskundorozsmai háziiorvosi körzetben még ma is praktizáló házi orvos személye az elmúlt néhány évtizedben megkerülhetetlennek tűnik, ha a cigány népesség egészségügyi helyzetével kapcsolatos tudományos szakirodalmat vizsgáljuk. Maga is számos könyvet írt a témakörrel kapcsolatosan, közöttük az 1998-ban megjelent, s talán legismertebb, s legtöbbet hivatkozott *A cigányság egészségügyi helyzete* c. könyvét, de érdemes megemlíteni más műveket is tőle, mint a 2004-ben megjelent *Cigányságunk* vagy a *Tégy te is az egészségedért* (2010) című írásokat.

Dr. Szirtesi Zoltán azok egyike és talán keresve sem található hozzá hasonló, aki az 1970-es évektől kutatói módszerességgel látogatta a cigánytelepeket. Előtte kórházban, ideggyógyászatban dolgozott. Még ma is a Kiskundorozsmai cigánytelep kedvelt házi orvosa és betegei nem is igen szeretnék máshoz járni egészségügyi problémáikkal.

Doktor urat pályájáról, a cigányok egészségügyi helyzetével kapcsolatos elkötelezettségéről, kutatásairól, tapasztalatairól és publikációiról kérdeztük.

Doktor úr a könyvei miatt, illetve az orvosi tevékenysége kapcsán is kapott az elmúlt időszakban média figyelmet. Meséljen nekünk az írásairól, hiszen nem egy kiadvány kötődik a nevéhez orvosi pályafutása során.

A *Tégy te is az egészségedért* című könyv olyan családoknak íródott, s még 2010-ben jelent meg, ahol nem tudnak írni-olvasni, nincsenek tisztában az alapvető egészségügyi és higiénés szabályokkal. Számukra igyekeztem összefoglalni ezeket az alapvető tudnivalókat. 2017-ben újra megjelent ez a könyv, egy kicsit megváltozott a címe (*Tégy magad is egészségedért!*), de a tartalom ugyanaz maradt. Fontos, hogy nem cigányoknak írtam, ez a szó, de ilyen utalás sem szerepel benne. Inkább az általános prevencióra, az egészséges életmódra igyekeztem benne a figyelmet felhívni. Gyakorlatilag a bölcsőtől a koporsóig adok tanácsokat, amelyek megfigyeléseimen alapulnak. Viszonylag nagy részt szántam a csecsemők, a gyermeke, de a felnőttek táplálkozásával kapcsolatos ismereteknek, hiszen mind gyermekkorban, de idős korban is ez áll számos betegség és tünet hátterében. Arra figyeltem, hogy azoknak szóljon, akiknek nincs pénzük a drága gyógyszerek megvásárlására, a szűrővizsgálatokra. Két belgyógyász professzor is át-

---

Cserti Csapó Tibor habilitált egyetemi docens, PhD, PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék

Kalányos Péter egyetemi hallgató, PTE BTK Wlislöcki Henrik Szakkollégium

Kátai Dalma egyetemi hallgató, PTE BTK Wlislöcki Henrik Szakkollégium

nézte az anyagot, s nagyon támogatták a munkámat. Az első kiadást elkapták a jómódúak, de a második kiadást is sokan keresték. Ezeket a könyveket ingyen adjuk és terjesztjük, néhány példányt a határon túli magyarságnak, például Erdélybe is eljuttatunk.

Igen, ezt a kiadványt ismerjük, a tartalomjegyzéket látva tényleg szerepelnek benne olyan fontos témák, mint a párválasztás, családtervezés, a gyermek fejlődési szakaszaihoz kapcsolódó ismeretek, az étrend, a betegségek megelőzésének, felismerésének és kezelésének fontos tudnivalói, s úgy általában az életvezetéssel kapcsolatos szabályok, tanácsok, amelyek tényleg hasznosak lehetnek olyan mélyszegénységben élő, az alapvető ismeretektől elzárt családoknak, akikhez más úton ezek az információk nem jutnának el – még akkor is, ha azért a szöveg egyes részei mára már meghaladtak, vagy másképp is vélekedik róluk az orvosi szakma. Lehet, egy újabb kiadásban, ezeket a tartalmi elemeket is frissítve egy még aktuálisabb anyag kerülhetne az olvasók kezébe.

De beszéljünk a többi könyvéről, ezek egy része – ahogy látjuk itt az asztalra kipakolva – nem is az orvosi pályájához, szakmájához kötődik.

Ezt a *Szegő, a kis csillagász és a nagy utazó* című mesekönyvet az unokámnak írtam. Péli Tamás készítette hozzá az illusztrációkat. Úgy kezdődött, hogy az unokám azt mondta, ha már ennyi könyvet írtam, akkor írjak már neki is egyet! Ez egy fantasztikus mese, de tanító céllal. Gyakorlatilag a természetvédelem fontossága domborodik ki belőle.

Azután itt van ez a *Cigányságunk*¹ című, ez egy ismeretterjesztő könyv, több írás van benne különböző témákról. Ebbe – *Tanári kézikönyv a cigány fiatalok szocializációjáról*² – csak egy részt írtam (Milyen cigányként élni). Aztán itt van ez, amelyik a magyar mellett lovári nyelven is íródott: *Védd az egészséged!*⁴ *Losar tyo sastyipe!*

Ezek az írásokon érződik az erős elköteleződés és hogy a Doktor úr igazán a betegek közt, a körzetében érzi otthonosan magát. Illetve látszik, hogy nem a tudományos életnek, hanem a hétköznapi embereknek írt. De mégis van egy könyv, ami a megjelenése óta bekerült a tudományos dikurzusba, mert több kutató is hivatkozott rá, a cigányság egészségügyi helyzetével kapcsolatos kutatások során, publikációkban

- 1 Az olvasmányos, rövid és az élőbeszéd egyszerűségével megfogalmazott kiadvány megismerteti a cigányság gyökereivel, jelenlegi létszámával, számba veszi a különféle elnevezéseket, bemutatja a cigány családi élet főbb jellemzőit, betekintést nyújt a cigányság törzsi tagozódásába, áttekinti a törzsi nyelvek különbségeit, antropológiai jellegét. Több fejezet is foglalkozik a cigányság hagyományos és újabb szervezeteivel (önkormányzatok, vajdák, érdekképviseletek). Külön fejezetet szentel a cigány holokausztnak, végül közli az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát. A kiadványt a szerző életrajza egészíti ki. (<https://moly.hu/konyvek/szirtesi-zoltan-ciganysagunk> – letöltés: 2018.06.15.)
- 2 <https://www.antikvarium.hu/konyv/dr-szirtesi-zoltan-ciganysagunk-346870> – letöltés: 2018.06.15.
- 3 <https://www.antikvarium.hu/konyv/varga-ilona-choli-daroczi-jozsef-tanari-kezikonyv-a-ciganyfiatalok-szocializaciojarol-372207> – letöltés: 2018.06.15.
- 4 <https://www.antikvarium.hu/konyv/dr-szirtesi-zoltan-vedd-az-egeszseged-38890> – letöltés: 2018.06.15.

forrásként használják^{5, 6, 7, 8}. Ez pedig az 1998-ban megjelent, A cigányság egészségügyi helyzete⁹ című anyag.

Annyit tudni kell, hogy a rendszerváltás előtt én voltam az Országos Cigány Tanács elnöke, s akkor körbejártam az országot. Nemigen volt olyan cigány telep, ahol nem jártam, mindenhol szeretettel vártak a cigányok. Kiskundorozsmán jelenleg is egy cigánytelepnek az orvosa vagyok, mert az is a körzetemhez tartozik. Ezen kívül Szegeden is 5000 cigány él, de különböző helyeken, s ezek nagy része is megkeresett már ilyen-olyan problémáival. Már csak azért is, mert a feleségem volt az, aki a szociális ügyeket intézte családsegítőként, majd a rendszerváltás után települési önkormányzati képviselőként.

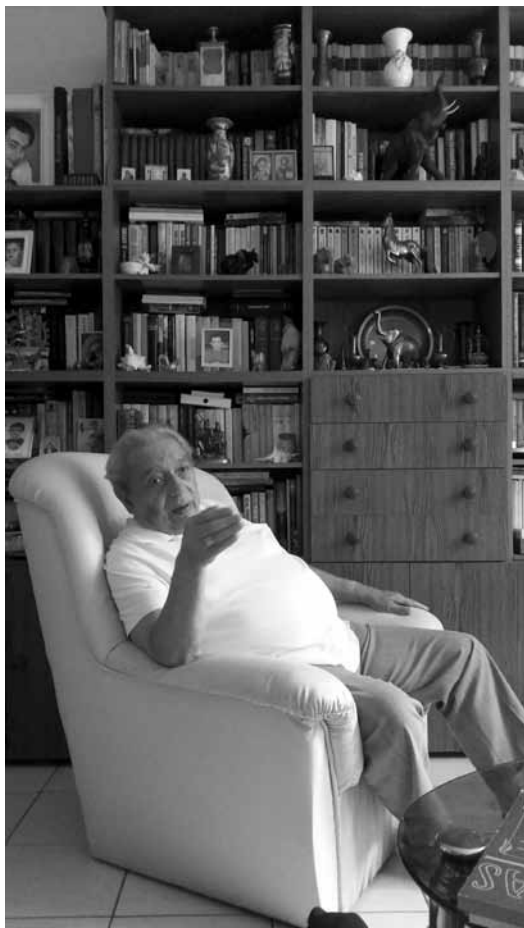
Annak idején ezek a terepmunkák szabályos felmérések voltak, beszéltem körzeti orvosokkal az ország különböző területein. Amikor tapasztalataim alapján megírtam az anyagot, akkor különböző egyetemekre – Pécs, Debrecen, Budapest – hívtak előadásokat tartani, majd a rendszerváltáskor megbízott bennünket az alakuló új kormány a kutatás folytatásával. A kb. húsz fős kutatócsoportunk, amelyben egyetemisták is voltak, s én voltam a csoport orvosi szakértője, az ország különböző helyein járt cigánytelepeken. Sajnos az anyag utána nem kapott nyilvánosságot. Valószínűleg több problémára mutattunk rá annál, mint hogy milyen az egészségügyi helyzet.

Mik ennek az írásnak a legfontosabb megállapításai?

Magyarországon én terjesztettem el a köztudatban azt az információt, hogy a cigányság – s ebbe beleértem mindhárom cigány csoportot – átlagosan öt évvel rövidebb ideig él, mint a nem cigányok, s tíz évvel hamarabb halnak meg, mint a nyugat-európai emberek.

A könyv egyik lényeges gondolata, hogy nagyon fontos a vizsgálatoknál rámutatni, melyik csoportról beszélünk, nem mindegy, hogy oláh cigányokról, kárpátiakról, vagy beásokról szólnak – az egészség szempontjából is nagyon fontos ez. Azért, mert a testalkat nem egyforma az egyes csoportoknál; a kárpáti cigányokra jellemző, hogy alacsonyabbak, szélesebb vállúak, aranybarna a bőrük, hasuk sok esetben megnövekedett, hajlamosabbak az elhízásra. Emiatt magasabb arányban fordul elő köztük a magas vérnyomás és annak következményei, szív és érrendszeri problémák, vesebetegségek. Az oláh cigányok és a beások magasabbak, szikárabbak, izmosabbak, s jellemző a comb és fenék tájék megvastagodása. Rájuk kevésbé jellemzők az érlemeszesedés és egyéb keringési megbetegedések. Ez a betegségek eltérő kialakulási gyakoriságának alapja – ez genetikai eredetű.

- 5 Educatio 2013/2 Forray R. Katalin: Cigány egészség, cigány betegség. pp. 177–186. (http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=oahUKEWjVhMqcntXbAhXHIcWkHSQaCukQFggnMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.hier.iif.hu%2Fhu%2Fletoltes.php%3Ffid%3Dtartalom%2F2244&usg=AOvVaw1D7qDnzlzyuGL_YfSHGgMN – letöltés: 2018.06.15.)
- 6 Puporka Lajos-Zádori Zsolt: A magyarországi romák egészségi állapota – World Bank Group, 1998. (http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/health_status_hun.htm – letöltés: 2018.06.15.)
- 7 Prónai Csaba (2000) A magyarországi cigányok egészségi állapota a XX. század utolsó évtizedében. *Kisebbségkutatás*, No. 4. (<http://epa.oszk.hu/00400/00462/00008/9.htm> – letöltés: 2018.06.15.)
- 8 Forray R Katalin írása lapunk e számában
- 9 <https://www.antikvarium.hu/konyv/dr-szirtesi-zoltan-a-ciganysag-egeszsegugyi-helyzete-209487> – letöltés: 2018.06.15.

Ebben a könyvemben felsorolom a cigányok gyakoribb betegségeit. Például a kárpáti cigányoknál, ahogy már említettem, gyakoribb az érlelmeszesedés. Nagyon fontos volna – s e téren nem tudtam áttörést elérni – hogy szűrővizsgálatokat kellene elindítani a cigányok, s főként a cigány nők körében. Köztük ugyanis a fiatalkori elhalálozások jelentős részéért egy agyi aneurizma, értágulat, s ennek a repedése felelős. A hajlam az öröklődik, de a betegség kialakulása inkább az életmódra vezethető vissza, s már gyermekkorban szűrhető volna.

A cigányoknak – s ez az összes csoportra jellemző – más a hallójárat görbülete, mint az európai népeknél. Ebből következik a kitűnő hallásuk. Ez is öröklött, genetikai eredetű. Ennek az eltérő fül szerkezetnek azonban vannak hátrányai is, nagyon sok köztük a fülbetegség, a halláskárosodás. Nincs meg az öntisztulása a fülnek, gyulladás alakul ki. S a telepi körülmények közt élők a problémák esetén nem szaladnak orvoshoz. A fülkagyló is jobban ráfekszik a koponyára.

A cigányoknak nagyon jó és éles a látása, amíg nem betegszik meg a szemük. Ám ennek is megvan a hátulütője, a szemhéj könnyebben fertőződik, s gyullad be, mert más a szemöldök görbülete, a verejték lefolyása, a szemhéj íve.

Az orrjáratok is szélesebbek, s ezért a cigányok orra is ritkábban dugul el. A telepi körülmények közt élőkre jellemzők a különféle légzőszervi megbetegedések, az asztma, a tüdőgyulladás. S sajnos napjainkban a tüdő daganatos megbetegedései is gyakoribbak, mint régebben. Itt nem az etnikai hovatartozás számít, hanem a rossz lakó- és életkörülmények, zsúfolt, nem szellőző lakások, korai dohányzás.

Gyakori a gyomorbetegség is, ez pedig a rendszertelen étkezés következménye. A cigány ember akkor eszik, amikor éhes, s azt hiszem, ez a jó. Akkor kell enni, amikor megéhezünk. A szegényebb, hátrányosabb cigány rétegre azonban az jellemző, hogy nagyon sokan éheznek. Ezt értem rendszertelen étkezés alatt.

A vese is hajlamosabb a megbetegedésre, főleg a kárpáti cigányok esetében. A policisztás vese probléma például, ez is genetikai hajlam következménye.

Korábban jelentős probléma volt a csecsemőhalandóság, de Szegeden már évtizedek óta nem volt erre példa.

Igen, a felsoroltakból úgy látszik két fontos tényezőcsoport rajzolódik ki az eltérő betegség gyakoriságok hátterében, az egyik genetikai alapokra helyeződik, a másik viszont egyértelműen a környezeti, életmódbeli hatások következménye. A könyvet elemző, bemutató szerzők, bírálók is erre a kettősségre, s főleg a genetikai megállapításokkal szembeni óvatosságra mutatnak rá^{10, 11, 12}. Ahogy említette, itt a helyi, dorozsmai telepén is javultak a lakó körülmények. Hatott ez a betegségek előfordulására?

A lakásproblémákra jó példa, hogy amikor Szegeden igyekeztek rendezni a lakó körülményeket, s a cigányokat a telepi lakások helyett panellakásokba költöztették, az nem jelentett valódi megoldást. A panel csak folyamatos fűtés mellett megfelelő, de amikor a cigányok csak néha fűtöttek be, az a falakon vízlecsapódáshoz, nedvesedéshez vezetett – ez nem egészséges. Ezeket a lakásokat sikerült kicserélni kőházakra.

Régebben több volt a szívbeteg, az agyvérzés, a vérnyomás problémák miatti roszszullétek. Ma már gyógyszerekkel el vannak látva, ráébredtek, hogy probléma esetén orvoshoz kell fordulni.

Ami szép eredmény még, hogy a korábban jellemző konfliktusok a helyi cigányság és a városvezetés, illetve a többségi lakosság között napjainkra minimálisra csökkentek. Amikor 1970-ben idejöttem Dorozsmára, akkor még irgalmatlan szegénység volt, az emberek rongyos ruhában jártak, az utcán kéregettek, ma már azt lehet megfigyelni, hogy a telepi cigányok is úgy öltöznek, mint a nem cigányok. Kb. húsz éve kezdődött, hogy a diszkóban már együtt táncoltak cigány és nem cigány fiatalok. Ezek a konfliktusok, az előítéletek csökkenését jelzik.

Sok-sok állítást felsorolt Doktor úr a szervi eltérésekről. Ezeket tapasztalati úton mondja, vagy vannak erre tudományos kutatások, publikált adatok?

Tapasztalati úton is tudom, de vannak rá utalások különböző munkákban. Például a *Föld népei* sorozatban Kiszely Istvántól megjelent munka¹³ is tartalmaz erre vonatkozó uta-

10 „A megfigyelt betegségek többségéről azt állapítja meg, hogy a rossz lakásviszonyok, az elégtelen táplálkozás, a túlzásfűlttség okozza és terjeszti ezeket, esetenként robbanásszerűen. Ahol a gyakorló orvos a genetika ingoványos területére lép, ott magyarázatai komolytalanok tűnnek (pl. „a cigányok valamilyen öröklés folytán kissé másképpen reagálnak az alkohorra”).” (Forray R. Katalin: Cigány egészség, cigány betegség. Educatio 2013/2, p. 179. (http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjVhMqcntXbAhXHCwKHSQaCukQFggnMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.hier.iif.hu%2Fhu%2Fletoltes.php%3Ffid%3Dtartalom%2F2244&usq=AOvVaw1D7qDnZlyuGL_YfSHG9MN – letöltés: 2018.06.21.)

11 „... maga Szirtesi is hajlik arra, hogy az egészségtelen életkörülmények okai a „nyomorsintű településekben” keresendők (akárcsak a főntebbi szerzők). Ha viszont ez így van, hol érhető tetten a „cigány specifikum”? Véleményem szerint ott semmiképpen sem, ahol a szerző próbálja azt felállítani: ti. a genetikai magyarázó elv mentén.” Id. Prónai Csaba (2000) A magyarországi cigányok egészségi állapota a XX. század utolsó évtizedében. *Kisebbségkutatás*, No. 4. (<http://epa.oszk.hu/00400/00462/00008/9.htm> – letöltés: 2018.06.22.)

12 „A cigányság egészségügyi helyzete c. munka súlyos megállapításokat tartalmaz, de bizonyítékok nélkül, ahogyan Kende Ágnes (1998) írja a kötetéről szóló kritikájában. A cigányok és a magyarok közötti különbségek egyre inkább „homályosakká”, következőképpen bizonyíthatatlanná válnak.” Id. Kende Ágnes. 1998. Almacigány és körtécigány. *Amaro Drom* (5): 30. (recenzió Szirtesi 1998-ról)

13 Kiszely István: *A Föld népei 1.* – Európa. Gondolat Kiadó, Budapest, 2005.

lásokat. Egyébként a szegedi orvosi rendelők közül az enyém van legjobban felszerelve műszerekkel, ezért nagyon sok dolgot meg tudok nézni.

A Doktor úr miért és hogyan lett orvos? Mi volt a motivációja?

Gyerekkorom óta orvos szerettem volna lenni. Ez akkoriban sem volt könnyű, de ma azt hiszem, nem sikerülne. Nagymamám beteges volt egy darabig, s én mindig azt mondtam neki: „Majd én meggyógyítalak.” Édesanyám rendszeresen mesélt eszténként. Mindig arról beszélt, hogy majd jársz iskolába, aztán gimnáziumba, majd jársz egyetemre, ezt belém sulykolta. Édesanyám volt annak idején az iskola legjobb tanulója, s tanítója szerette volna, ha tovább tanul, de nagymamám nem engedte. Ő is orvos szeretett volna lenni, egyedüli lány volt, s nagymamám nem engedte el a családtól.

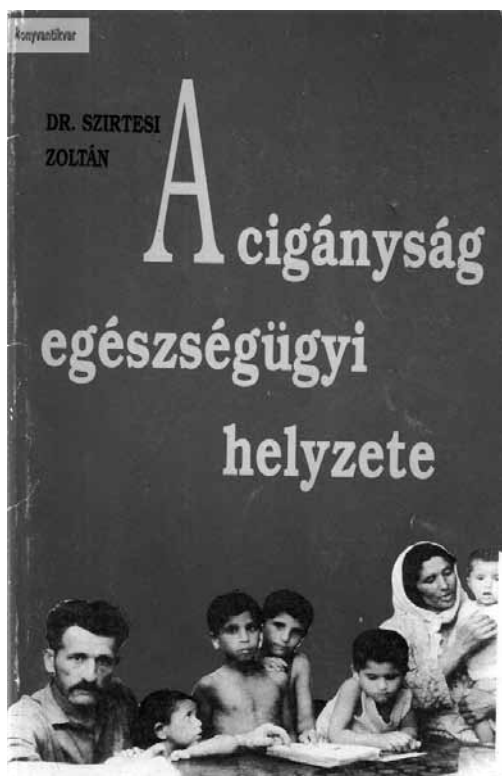
Én bekerültem az egyetemre

Szegeden, elvégeztem. Sokszor megkérdezték, volt-e valaha konfliktusom a tanulmányaim során, de nekem soha nem volt semmilyen problémám ezzel. Azt tudni kell, hogy amikor én jártam egyetemre, akkor főleg parasztyerekek, munkásgyerekek jártak oda – én egyedül voltam cigány –, kimaradtak a volt úri társadalom gyerekei, őket akkor nem vették fel. Most nehezebb sorsom lenne, ha ma lennék egyetemista. Mert ma már a fiatalok között, az egyetemisták közt is egyre erősebb a fajgyűlölet. A cigányság tekintélye, közmegítélése is nagyon sokat romlott.

Mire büszke még a pályája eredményei közül?

Az Országos Cigánytanács¹⁴ elnökeként nagyon sokat elértünk. A '60-as '70-es években 200 ezer körül volt a telepi lakosok száma, de ezt sikerült kb. 20 ezerre csökkenteni a munkánk során. Ma sajnos ismét emelkedik a telepi körülmények közt élők száma, mert kiszorultak a korábbi lakóhelyeikről, nem volt munkahelyük, nem bírták fizetni a rezsit. Ma újra 200 ezer körül van a számuk.

Az Országos Cigánytanács tagjai mind tanult emberek voltak és a tagok közé tudósokat is kooptálhattunk – például Ferge Zsuzsát, mert kellett a szociológiai szaktudás. Ez nagy dolog volt akkor, hogy megalakult ez a szervezet. Együttműködtünk az Országos

14 1985. máj. 31. –én alakult meg az Országos Cigány Tanács, akkori elnöke Choli Daróczi József volt. (<http://beszelo.c3.hu/cikkek/kronologia-%E2%80%931985> – letöltés: 2018. június 25.)

Cigány Kulturális Szövetséggel. A rendszerváltás után az Országos Cigánytanácsot nem hívtuk többet össze, mert mi értelmiségiek nem akartunk beállni a sorba.

Egyedül azt sajnálom, hogy a könyvemmel nem értem el azt, hogy az egészségügy vezetői máig nem látták be, hogy a legolcsóbb betegellátás a háziorvosi ellátás, mert a megelőzés, a felvilágosítás a legfontosabb. Dorozsmán ez sikerült, majdnem mindenkinek van egy a könyvemből, s használják is. A kiadó ingyen sokszorosította volna, csak a papír árát kellett volna kifizetni, de országos szinten nem sikerült megoldani a terjesztést, azt mondták, nincs rá igény.

A beszélgetés elején innen indultunk el, a prevenció fontosságától, s visszatérve, ezzel is zártuk a gondolatmenetet. Sok érdekeset megtudtunk Szirtesi Doktor gondolkodásáról, emlékeiből. Köszönjük a beszélgetést!